

Mircea Cărtărescu

A stíluszszinkron lehetősége

Az európai „modern” kultúra egyik kulcsfogalma, mely lényegében a középkor után fejlődött ki, az *eredetiség*. Ezalatt általában az értendő, hogy a művek ismert íróknak tulajdoníthatóak, és az ő egyéniségük bélyegét hordozzák magukon. Attól függően, hogy mennyire sikerül egy szerzőnek megváltoztatnia kora irodalmának szabályait, tehát amennyivel eredetibb az ő munkássága, annival tekinthető értékesebbnek is. Noha ez a szempont nem volt mindig azonos mértékben döntő, mégis meghatározóvá teszi az irodalmi építményt mint az egyéni értékek hierarchiáját. Az eredetiség kritériumának tudatosítása, főleg a romantikában egyfajta versengéshez, az egyéni érdekében folytatott harc eskalációjához vezetett. Hogyan lehetne elérni, hogy ne hasonlítsak senkihez sem, miként válhatnak ugyanolyan lényegessé és egyszerűsíthetelenné, mint a mendelejevi táblázat egy eleme, íme ez minden írónak az egyre súlyosbodó örökös rögeszméje. Századunkban ez a rögeszme lidércnyomássá válik. Az irodalmi mozgalom ezernyi irányzatra és csoportra bomlik fel, mind ugyanattól a vágytól fűtve, hogy túltegyenek az irodalom nagyjain, hogy tovább menjenek bármi áron anélkül, hogy egyetlen szempillantást vetnének a múltra. A meghódított bástya feledésbe merül, csak előrehaladás van, messze, az idegen tartományok felé. Ez a hódítás, melyben minden katona önmagáért harcol és kizárólag előre halad, azt az illúziót kelti, hogy a művészetben, mint progresszív egységben (maradjunk akár csak a versnél) az előrehaladás lehetőségei végtelenek. „Újíts, újíts, újíts!” ez az avantgard jelszava, mely az egész század költészetének jellemzője lehet. Az állandó stílusváltoztatások által az irodalom *linearissá* válik. A hátrahagyott út emlékei, és egy kulturális rendszerhez való tartozás érzése (a vers története) nélkül a modern vers eljut oda, hogy önmagában lássa a versfogalom csúcsát és elegendőnek tekintse önmagáért való létét. Mert a linearitás, mely az örök újítások elvének eredménye, tulajdonképpen arra a mondatra egyszerűsíthető, hogy a legújabb vers egyúttal a legjobb. Ha ez igaz, egyenes következménye az volna, hogy nem olvashatnánk a múlt írásait élőnek tekintve, mert ezek a technikai múzeumokban kiállított tárgyak

A posztmodern elméletírói II.

---

sorsára jutnának: az elektromos gép legyőzte a gőzgépet, ami már csupán a technikatörténet számára maradt fontos. Ebből a koncepcióból fakad a dadaisták múzeumellenes lázongása.

A valóságban a vers nem egy progresszív műfaj és linearitása csak illúzió. Igaz, akkor hogy Homéroszt vagy Dantét megértsük, magasabb kulturális felkészültség szükséges, mint a kortárs irodalom megértéséhez, de a látszat csalafintasága ellenére nem olvassuk őket „másképp”. Az irodalom *szinkronikus* abban az értelemben, hogy minden könyv a jelenben is létezik, és az „Iliász”-tegy polcra lehet tenni a „The Waste Land”-del, vagy akár egymás mellé. Az értékmegkülönböztetés nem a diakronia kérdése. „Az *atemporális jelenlét* lényege – mint irodalmi sajátosság – abban áll, hogy a múlt és jelen irodalma bármikor keresztezheti egymást. Így például Homérosz Vergiliusszal, Vergilius Dantéval, Plutarkhosz és Seneca Shakespeare-rel, Shakespeare Goethe „Goetz von Berlichingen”-jével, Euripidész, Racine és Goethe „Ifigénia”-jával. És vegyünk példát századunkból is, az „Ezeregyéjszaka” és Calderon, Hoffmanstahl, „Odüsszeusz”, Joyce-szal, Aiszkhülosz, Petronius, Dante, Tristan Corbière, a spanyol misztika T. S. Eliottal. A lehetséges társítások kimeríthetetlen bőségével találkozunk,” írja E. R. Curtius az *Európai irodalom és a latin középkorban*. És ha a kései latinitás nagymestere, úgy tűnik, főleg analógiákra hivatkozik a filogenetikusan rokon műveket illetően, T. S. Eliot véleménye még világosabb: „Homérosztól az egész európai irodalom és benne hazád egész irodalma egyidejűleg létezik, és egy szimultán egységet alkot” (Hagyomány és egyéniség)

Abból a tényből kiindulva, hogy a történelmi stílusok egyidejűleg élnek, származik az a csodálatos lehetőség, hogy újra felhasználjuk őket egy modern alkotásban, létrehozván a posztmodernnek azt a vonását, amelyet stílusszinkronnak nevezünk. Az európai verselés különböző stádiumában megfigyelhetők a stílusszinkron gyengébb formái. Azokra a mozgalmakra utalok, melyeket általában „neo”-előképzővel jelölünk: a neoklasszicizmus, mely nagy mértékben átvette a klasszicizmus sablonjait (– amely végső soron többé-kevésbé egy „neo”-hellenizmus), a neoromantizmus és még az angol preraffaelita mozgalom „neo-középkor”.

A „visszatérés” különböző korszakokhoz és stílusokhoz végül az utánzás paradoxonján alapul: ahelyett, hogy személyiségét stílusában fejezze ki, átvesz egy stílust mások (vagy más korok) személyisége elsajátításának gyönyörűségére – ez nyilvánvalóan pszichoanalitikus-visszafejlődő törekvés. Éppen a freudi elem magyarázza, miért nincs az utánzatoknak saját értékük: ők

A posztmodern elméletírói II.

---

egy félénk hódolat összetevői egy idealizált Atya felé. Minden irodalmi „neo”-irányzat egy aranykor nosztalgiáját hordozza magában.

A stíluszinkron egy fejlettebb formája az, amely a század elején az angolszász kulturalizmust fakasztotta, és amely elsősorban Ezra Pound és T. S. Eliot verseit befolyásolta. Alkotásaik technikája, elsősorban a „Cantos” és a „The Waste Land”, bizonyos kulturális idézetek kollázsainak elkészítését, parafrázisokat és a világ legkülönbözőbb irodalmi csodáival való példálózást feltételez. Az ember mint kultúrát teremtő lény ugyanolyan mindenütt, felismerhető bárhol a milliányi álarc („personae”) alatt, melyeket váltogat. A töredékes, rejtélyes, „a heap of broken images” szöveg bámulatba ejt a mindenkinek mindenkivel való végtelen dialógusával: a provençai írók a kínaiak mellett, az ókor képviselői Dante mellett. Fordítások, varázslatos utánpótlások (például a csodálatos Propertius – „fordítás”, melyben Pound egy adott pillanatban a hűtőszekrényekről beszél), finom „japánkodások”, azon oldal bizarr arculata, ahol a görög vonások találkoznak a latin betűkkel és a kínai képirásjellel, egy kiegyenlíthetetlen modernitás benyomását keltik. A posztmodern századunkbeli két megalapítójának kutatásai nyilvánvalóan találkoznak néhány nagy prózaíróval, mint például Joyce-éval (a stíluszinkron, mint az emberi magzat diakroniájának jelképe megtalálható a Nap ökreiben), Borgesével vagy Ecoéval (Rózsa nevében).

Ahhoz, hogy valóban a posztmodern stíluszinkron létéről beszélhessünk egy mű keretén belül, szükséges, hogy a történelmiesített stílusok használatának néhány fontos vonása meglegyen. Először is a „szándékosság” nyilvánvaló kell hogy legyen. Akár egy homogén stílusú műről legyen szó, akár több történelmi stílus amalgámjáról, a tőlük való „eltávolodás” nem vonhat maga után kétségeket. A stílusok nem abban az értelemben fognak megjelenni, amelyben annakidején, hanem mint valamiféle koncentrátumok, mesterséges építmények a legnagyobb kifejezőerő értelmében deformálva. Az eltávolodás hatása éppen ezzel az ironikus állásfoglalással érhető el, ezzel a bizonyos hangsúlyeltolódással a „szándékosság” illetően. Az eltávolodás jelei lehetnek:

- a) az „archaikus” szövegrész beillesztése egy modern szövegbe
- b) modern fogalmak váratlan használata egy „archaikus” szöveg közepén
- c) a modern valóság, archaikus kifejezésekkel való leírása
- d) egy „archaikus” szöveg deformálása egy modern témának megfelelően
- e) „archaikus” költemények beékelése egy modern verseskötetbe

A posztmodern elméletírói II.

---

f) egy olyan költemény szerkesztése, melyben a stílusok fejlődése egy rövidített verstörténetet képez.

Ezekből következik, hogy a stíluszinkron távolról sem jelent visszatérést a klasszikusokhoz, hanem egy lehetőséget a művészi kifejezés gyarapítására azáltal, hogy behelyezi az irodalmat a világba, lehetséges vonatkoztatási pontként fogva fel azt. Feltételez egy előrehaladott elméleti öntudatot és az olyan irodalmi modellek aprólékos ismeretét, amelyek „önkéntelen” kifejezőerejét pótolják. Az eljárás lényege nem a múltba való visszafordulás, hanem a jelen és a múlt egységének tekintése. Az író eredetisége ilyen értelemben már nem az avantgard és modern kifejezőerő állandó kitaláció révén történő előrébb vitelét jelenti egyre szűkebb területek felé, hanem azon képességét, hogy különböző nyelvezeteket vizsgáljon és azokban éljen, hogy ne csak egy irodalomban, hanem irodalmakban létezzen.

Amint ezt már megtettem, a többi általam leírt költői módszerek esetében is, itt is el kell mondanom, hogy a stíluszinkront nem lehet széles keretek között és egyéb eljárásoktól mentesen használni. Ez a világ korlátozott, de valamiképpen mandarinikus. Megkülönböztetés nélküli használata csökkentheti a költemény létjogosultságát, átváltoztatva azt egyszerű (sőt talán elbűvölő) üvegyöngyjátékká. Úgyszintén a költemény átalakulhat virtuóz alakváltoztatások sorozatává! Egy bonyolultabb alkotás összetevőjeként a stíluszinkron nagy hatást válthat ki.

Fordította: Szigyártó Györgyi
Zborovszky Csilla